Er was áltijd ruzie

Over dilettanten en nieuwkomers in de Nederlandse politiek van de twintigste en de eenentwintigste eeuw

dr. Willem Huberts
15 juni 2018
willemhuberts@gmail.com

Abstract

During the years 1925-1940 many newly formed Dutch fascist political parties spend most of their time and energy fighting other fascist parties and other fascists. Often this led to discord within the party, followed by the party splitting up. This article investigates the possible causes of this behaviour and in particular the role of the party leaders, who were mostly political dilettantes. Their inexperience may have contributed to the fate of their parties. Two cases will be demonstrated: the *National Socialist Movement* (Nationaal-Socialistische Beweging, 1931) and the *National Socialist Dutch Workers Party* (Nationaal-Socialistische Nederlandsche Arbeiders Partij, 1931), followed by an investigation into the role of political newcomers after the Second World War. It will be argumented that they have learned from their pre-war predecessors. In particular the similarity in the legal structure between the two political newcomers from 1931 (*National Socialist Movement*) and from 2005 (*Party for Freedom*) is striking.

Contents

I	Introduction	3
II	Before the Second World War	6
III	After the Second World War	r7
IV	Conclusion	23

I. Inleiding[1]

In het interbellum vielen in Nederland veel van de nieuw-ontstane fascistische politieke partijen ten prooi aan intern gekrakeel, ruzie, scheiding der geesten en ten slotte partijsplitsing. In dit artikel zal worden onderzocht wat daarvan de oorzaken zouden kunnen zijn, waarbij in het bijzonder zal worden gekeken naar de rol van de partijleiders, die voor het merendeel kunnen worden beschouwd als politieke dilettanten.[2] Hun politieke onervarenheid kan een belangrijke rol hebben gespeeld. Twee casus zullen in het bijzonder worden bestudeerd: die van de Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) en die van de Nationaal-Socialistische Nederlandsche Arbeiders Partij (NSNAP). De eerstgenoemde zal summier worden behandeld omdat over die partij in het verleden reeds veelvuldig is gepubliceerd, aan de laatstgenoemde zal vanwege haar relatieve onbekendheid meer aandacht worden besteed. Vervolgens zal worden bekeken wat de rol van politieke nieuwkomers ná de Tweede Wereldoorlog is geweest. Het zal blijken dat eigentijdse politieke nieuwkomers lering hebben getrokken uit de wederwaardigheden van hun voorgangers, waarbij in het bijzonder de parallellie opvalt tussen de juridische inrichting van de Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) van Anton Mussert en de Partij voor de Vrijheid (PVV) van Geert Wilders.

In 1917 werd de parlementaire democratie verrijkt door de invoering van de evenredige vertegenwoordiging, vlak daarna gevolgd door het algemeen kiesrecht. Was voordien 'de politiek' iets voor 'heren van stand' geweest, daarna betraden nieuwkomers de politieke arena. Deze nieuwkomers hadden (bewust of onbewust) lak aan de normen, waarden, gebruiken en tradities zoals die zich sinds het midden van de negentiende eeuw in de Nederlandse politiek hadden ontwikkeld.[3] Vele nieuwe en kleine politieke partijen trachtten in de volksvertegenwoordiging te worden gekozen. Dat het (om succesvol te kunnen zijn) daarbij onder meer ging om het verwerven van draagvlak voor de eigen ideeën en voor het verkrijgen van consensus in de eigen kring, waren zaken die niet voor iedere nieuwe speler duidelijk waren en die in de dagelijkse harde praktijk van de politiek geleerd dienden te worden. Vooral bij de nieuwkomers was het conflictmodel in eerste instantie het leidend beginsel. Dit zorgde ervoor dat nieuwe partijen regelmatig te kampen hadden met ruzie in de eigen boezem die soms leidde tot schisma, scheiding der geesten en uiteindelijk splitsing van de juist opgerichte partij. Het hogere ideële doel dat ten grondslag lag aan de oprichting van de nieuwe partij, kwam zo verder buiten bereik te liggen dan ooit.

Zo viel het in 1923 opgerichte fascistische Verbond van Actualisten vlak na de verkiezingen van juli 1925 in tweeën uiteen. Het verkiezingsprogramma bevatte onder meer de volgende punten: verwerping van de beginselen van de Franse Revolutie, van het socialisme en communisme (en de daarmee gepaard gaande klassenstrijd) en van de parlementaire democratie. Voorts versterking van het overheidsgezag, maar vreemd genoeg stond daar tegenover dan weer beperking van de

---

1. Mijn dank gaat uit naar Gerben Wynia, wiens kritisch commentaar de tekst heeft verbeterd.

2. In kader van dit artikel definieer ik politieke dilettanten als personen die zich als amateurs in de politiek gedragen, zonder ervaring en zonder kennis van zaken.

3. Koen Vossen, *Vrij vissen in het Vondelpark. Kleine politieke partijen in Nederland 1918-1940* (Amsterdam 2003) 34-39.

macht van parlement, provinciale staten en gemeenteraden. De verdeeldheid in eigen kring (de extremere Mussolini-aanhangers kwamen steeds onverzoenlijker te staan tegenover de gematigde vleugel) belemmerde het voeren van een verkiezingscampagne. Het resultaat was ernaar: 2253 stemmen (0,07%) leverden geen zetel op. Na de verkiezingen viel het Verbond in twee delen uiteen.[4]

Voor het Vaderlandsch Verbond geld hetzelfde. Het slechte verkiezingsresultaat van 1925 leidde tot een koersverlegging, die op haar beurt leidde tot fusiebesprekingen met het Verbond van Actualisten. Intern verzet binnen het Vaderlandsch Verbond was het gevolg, waardoor de partij in tweeën brak.

Een volgend voorbeeld: in het voorjaar van 1931 scheurde het Verbond van Nationalisten. Een van de prominente leden was de Utrechtse hoogleraar H.P. Blok. Hij was van mening dat de partij amateuristisch geleid werd en tijdens een partijvergadering op 15 maart 1931 werd op zijn initiatief besloten tot een reorganisatie. De leiding van de partij voelde, na eerst te hebben ingestemd met Bloks voorstel, er in tweede instantie weinig voor. Blok en een aantal van zijn medestanders werden geroyeerd. De geroyeerden vormden daarop het Nieuw Verbond van Nationalisten.

Een laatste voorbeeld wordt gevormd door de gebeurtenissen in de Fascistenbond 'De Bezem'. Deze werd eind 1928 opgericht en in de eerste maanden van 1932 ontstond er onenigheid over de koers van de partij. Dit leidde in april 1932 tot het uittreden van Tommy Hooykaas (een gepensioneerd bestuursambtenaar uit het toenmalige Nederlandsch-Indië) die onmiddellijk daarna een eigen partij stichtte: de Nederlandsche Fascisten Bond. De volgende scheuring in 'De Bezem' liet echter niet lang op zich wachten. Door groeiende politieke verschillen van inzicht barstte de bom tijdens een vergadering op 29 juni 1932. Tijdens die vergadering werd besloten de prominente financier van de partij Alfred Haighton als Bezem-lid te royeren en de algehele leiding toe te vertrouwen aan Jan Baars. De naam van de beweging werd gewijzigd in Algemeene Nederlandsche Fascisten Bond (ANFB). Slechts een klein groepje bleef Haighton trouw: ruim 75% van de Bezem-beweging maakte de overstap naar de nieuwe partij.

Deze voorbeelden tonen het gekrakeel, ruzies, schisma's en splitsingen die het vroege Nederlandse georganiseerde fascisme teisterden. Ook destijds ergerde men zich aan dit contraproductieve fenomeen. Zo is er de getuigenis van een jonge Haagse fascist, lid van 'De Bezem', die vanuit de jaren tachtig terugkijkt: 'Er was áltijd ruzie en als jongen die enthousiast een beweging wilde opbouwen begreep je dat niet. Je zou toch zeggen: je hebt allemaal één ideaal.'[5] En de nationaalsocialistische schrijver-uitgever George Kettmann merkte op: 'Ik had in de ANFB bij Jan Baars ruimschoots ervaren, hoe geestdrift wel als een vuurwerk de hemel kon betoveren, maar hoe ze ook daarna steeds weer doofde; elk behoorlijk beheer ontbrak.'[6] Per brief van 30 juni 1932, één dag na de splitsing van 'De Bezem', beëindigde Kettmann zijn lidmaatschap.

---

4. Dit voorbeeld en de drie erop volgende uit: Willem Huberts, *In de ban van een beter verleden. Het Nederlandse fascisme 1923-1945* (Nijmegen 2017).

5. Martin Schouten, *Voor de oorlog. Herinneringen aan de jaren 30* (Leiden 1982) 64.

6. George Kettmann, *Leven in tweespalt. Nagelaten geschriften van een nationaal-socialist* (Hilversum 1999) 115.

In het hierna volgende zullen de begintijd en de organisatievorm van de twee eerste Nederlandse nationaalsocialistische partijen (de Nationaal-Socialistische Nederlandsche Arbeiders Partij NSNAP en de Nationaal-Socialistische Beweging NSB) worden weergegeven. In de wederwaardigheden van de NSNAP zullen wij het culminatiepunt zien van hoe een partij ten onder gaat in tweedracht, in die van de NSB de succesvolle bestrijding ervan.

II. Vóór de Tweede Wereldoorlog

Eind februari 1920 werd in München de *Deutsche Arbeiterpartei* (DAP), die een jaar eerder het licht had gezien, omgedoopt in de *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* (NSDAP). Vanaf dat moment begon Adolf Hitler gestaag zijn lange mars naar de macht, die eindigde met de *Machtergreifung* van 30 januari 1933. Die mars ging niet vanzelf, langere tijd zag het ernaar uit dat de NSDAP een van die vele eendagsvliegen zou blijven, zonder enig zicht op toegang tot de staatsmacht. Pas gedurende het jaar 1929 lukte het Hitler om zijn NSDAP weer enig electoraal succes te laten boeken. Daarna ging het snel. In september 1930 was de NSDAP de tweede partij van Duitsland geworden en vanaf dat moment trad de NSDAP in enkele deelstaten tot de regering toe.

Die gestage opkomst van Hitler en zijn NSDAP bleef in Nederland niet onopgemerkt. In de jaren 1926-1928 werd Hitler in de verzamelde Nederlandse pers ruim honderd maal per jaar genoemd. In de volgende jaren steeg het aantal vermeldingen gestaag en in 1931 was het aantal naamsvermeldingen van Hitler gestegen tot 2574.[7] Nederlandse fascisten hadden zich tot dat moment vrijwel uitsluitend gericht op Mussolini, die al geruime tijd aan de macht was in Italië. Vanaf 1923 hadden zij pogingen in het werk gesteld om het fascisme als politieke stroming deel te laten nemen aan het Nederlandse politieke bestel. Er was echter geen enkel succes geboekt. Als het niet lukt met Mussolini's fascisme, lukt het misschien wel met Hitlers nationaalsocialisme, zullen ambitieuze Nederlandse fascisten hebben gedacht. Onder het motto 'goed voorgaan doet goed volgen' zagen in de laatste maand van december 1931 onafhankelijk van elkaar de eerste twee Nederlandse nationaalsocialistische politieke partijen het licht. Op 14 december belegde Anton Mussert in Utrecht de eerste bijeenkomst van zijn Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland (NSB) en twee dagen later vond in Den Haag onder leiding van Adalbert Smit de eerste bijeenkomst plaats van de Nederlandse pendant van Hitlers NSDAP: de Nationaal-Socialistische Nederlandsche Arbeiderspartij (NSNAP). De NSB werd een succes, de NSNAP niet.

Hier zullen de eerste maanden van de geschiedenis van de NSNAP worden beschreven.[8] Opvallend zijn de onkunde en incompetentie van de leiders van de NSNAP. Hierdoor kwam de NSNAP nooit uit de startblokken.

De leider van de NSNAP was de al genoemde Adalbert Smit. Hij werd bijgestaan door Ernst Herman ridder van Rappard die als secretaris optrad. Hun allereerste activiteit betrof het zenden van een brief naar Hitler. Een antwoord van de Duitse *Führer* is niet overgeleverd. Nog voor het eind van 1931 had de derde hoofdrolspeler zich aangemeld: Albert de Joode – een om 'voor de neus liggende reden'[9] ongemakkelijke naam voor een antisemiet. Hij noemde zich dan ook bij voorkeur Albert van Waterland. De NSNAP was natuurlijk niet uit de lucht komen vallen. Ook de drie hoofdrolspelers hadden een voorgeschiedenis in het Nederlandse fascisme.

---

7. Delpher. URL: www.delpher.nl (geraadpleegd 3 april 2018).

8. Voor de complete geschiedenis van de NSNAP in haar relatie tot andere fascistische partijen, zie: Huberts, *In de ban van een beter verleden*.

9. *Dixit* Wil Wemerman, in: Rico Bulthuis, *De dagen na donderdag* (Amsterdam 1975) 147.

Nationaal-Socialistische Nederlandsche Arbeiders-Partij

Kasteel „De Binckhorst", Den Haag

DEN HAAG, Januari 1932.

Volksgenooten, Heil!

De stichting van de Nationaal-Socialistische Nederlandsche Arbeiders Partij (N. S. N. A. P.) is tot een feit geworden.

Hiermede wordt ook voor ons volk een nieuwe tijd ingeluid.

Op in den beginne vaak overweldigende tegenstand rekenen wij.

Op wanbegrippen bij welhaast allen, die de beteekenis van de N. S. N. A. P. niet verstaan, al evenzeer.

Om den tegenstand te overwinnen zullen wij trachten de wanbegrippen uit den weg te ruimen door verspreiding van kennis omtrent de N. S. N. A. P.

De grondslag van het Nationaal-Socialisme is

„Algemeen belang vóór Eigenbelang".

De stelling, die sinds jaar en dag onze Westersche kultuur heeft ondermijnd en de ellende van deze dagen tot gevolg moest hebben, luidde: **Winst als doel".**

De reden, waartoe volgens het beginsel van de N. S. N. A. P., de arbeid van allen slechts mag en moet verricht worden, heet:

„Voorzien in de behoeften".

De wijze, waarop de enkeling in de door de N. S. N. A P. gedachte samenleving, zal staan tegenover alle anderen, wordt kortweg samengevat in de vraag:

„Welke dienst bewijst hij aan de Samenleving?"

De belooning, waarop de enkeling recht heeft voor door hem geleverden arbeid wordt bepaald door **de grootte van den dienst,** die hij aan de samenleving bewijst.

De N. S. N. A. P. stelt zich op het **nationale** standpunt, in zooverre de natie **niet** is een enkel toevallige samenleving binnen een bepaald grensgebied, maar een, door den gemeenschappelijken wil tot hoogere ontwikkeling, door kultuur, ras en historische bestemming vast besloten verband, dat ook meerdere staten omvatten kan.

De N. S. N. A. P. is **socialistisch** en wel in den meest volstrekten zin van het woord, omdat de N. S. N. A. P. voorzieningen treft voor alle geledingen der samenleving, geen bevoordeeling wil van den een, ten koste van den ander en de verschillen in levenshouding dusdanig beperkt, dat de, tot op heden kunstmatig in het leven gehouden **klasse**tegenstelling, wegvalt.

De N. S. N. A. P. is Nederlandsch, omdat ze zich veeleer een beperkte en daarom bereikbare taak oplegt, dan eene, die door de wijdheid harer grenzen valt buiten bereik van het mogelijke.

De N. S. N. A. P. is een **arbeiders**-partij, omdat ze ieder, die geestelijk of lichamelijk deelneemt in het productie-proces, als arbeider ziet en daardoor getuigenis geeft van een zuivere waardeering der dingen — in ideëelen zin is niemand heer en niemand knecht — doch zijn allen **dienenden,** omdat allen op elkaar zijn aangewezen.

De N. S. N. A. P. is **partij,** omdat het ieder rechtgeaard volksgenoot geboden is, partij te kiezen — partijloosheid is evenzeer een teeken van lamlendigheid, als luiheid tot arbeiden — zij, die partijloos door het leven willen gaan, missen dan ook elk recht tot protest, zoo er over hen anders beslist mocht worden, dan zij wenschen.

Het program van de N. S. N. A. P. is drastisch en kent geen tegemoetkomingen, omdat het uitgaat van de wetenschap, dat zachte dokters stinkende wonden veroorzaken.

De N. S. N. A. P. ziet geen heil in het wegnemen der gevolgen van wat rot is in onze samenleving, doch eischt de verwijdering der oorzaken, die anders blijvend leiden tot verkeerde gevolgen.

Als gewichtigste en meest fnuikende oorzaak van de ellende, die thans onze samenleving teistert, ziet de N. S. N. A. P. de materialistische opvattingen, die het mèt of zonder nationalistisch masker optredend Super-Kapitalisme, vooral van Niet-Volksgenooten, overal in ons Westen heeft doen voortwoekeren.

De N. S. N. A. P. bestrijdt een ieder, Volksgenoot of niet, die door zijn materialisme de belangen van het Nederlandsche Volk schaadt.

De N. S. N. A. P. staat niet op het eenzijdig standpunt, hetwelk alle schuld der maatschappelijke verwording en ellende op een bepaalde groep der samenleving afschuift.

Eerste publicatie van de Nationaal Socialistische Nederlandsche Arbeiders Partij, januari 1932

Bertus Smit (1897-1994, hij noemde zich Adalbert) maakte als propagandist van het Esperanto in de jaren twintig van de vorige eeuw de nodige reizen door Europa en na een bezoek aan het Italië van Mussolini bleek hij bekeerd tot het fascisme.[10] In 1929 werd hij lid van de Fascistenbond 'De Bezem', een weinig succesvol en heterogeen amalgaam van idealisten, opportunisten en activisten. De financier ervan was Alfred Haighton, een zeer vermogend man die niemand vertrouwde behalve zichzelf en die mede door zijn argwanende persoonlijkheid voortdurend voor scheuring zorgde in elke politieke groepering waarin hij optrad – zo ook in 'De Bezem'. Medio 1931 verbrak Smit alle banden met Haighton en stichtte de Nederlandsche Corporatieve Staats Partij (NCSP). Wegens geldgebrek stierf de NCSP al snel een stille dood. Smit was ondertussen in contact gekomen met Ernst van Rappard en deze overtuigde hem ervan de overstap te maken van corporatief fascisme naar antisemitisch nationaalsocialisme.

Ernst Herman ridder van Rappard (1899-1953) was een studeerkamergeleerde die een politiek activist werd.[11] Al in 1922 was hij betrokken bij de oprichting van het Verbond van Actualisten, de eerste fascistische politieke partij in Nederland. Hij was econoom en in 1930 promoveerde hij in Wenen op een proefschrift in de staatswetenschappen. Gedurende de tweede helft van de jaren twintig verbleef hij in Oostenrijk en Duitsland en hij zal daar in aanraking zijn gekomen met fascistische en nationaalsocialistische ideeën. In de loop van 1930 keerde hij terug naar Nederland. Hij kwam daar in contact met Bertus Smit, met wie hij in de laatste maanden van 1931 zeer frequent in verbinding stond. Dit leidde tot hun gezamenlijke streven om nationaalsocialisme en antisemitisme in Nederland vaste voet aan de grond te laten krijgen.

Albertus de Joode (1891-1972) was een man van twaalf ambachten en dertien ongelukken.[12] Hij was afkomstig uit de streek benoorden Amsterdam, waaraan hij zijn *nom de plume* ontleende: Albert van Waterland. Hij was vrijwel ongeschoolde en zeer ambitieus. Zijn carrière begon hij als verslaggever bij het lokale nieuwsblad *De Waterlander*. In 1916 werkte hij bij *De Telegraaf*. In het begin van de jaren twintig bleek hij lid van de Communistische Partij Holland, afdeling Landsmeer en Den Ilp. Vanaf 1925 was hij als journalist werkzaam te Nijmegen. Toen hij in december 1931 vernam van de oprichting van de NSNAP meldde hij zich bij het tweetal Smit-Van Rappard, die hem de opdracht gaven een Amsterdamse afdeling van de NSNAP op te zetten.

De oprichting van de NSNAP bleef in de landelijke pers niet onopgemerkt. Reeds daags na de oprichting berichtte *Het Vaderland* erover. Niet slechts de overeenkomst met de Duitse NSDAP werd gereleveerd, van het programma der NSNAP werd gezegd dat het zich richtte op de Germaanse gemeenschapsgedachte, uitgesproken antisemitisch was en dat het grootkapitalisme

---

10. Zie voor zijn levensloop: Willem Huberts, *De man van vele namen. Bertus Smit 1897-1994* (Nijmegen 2017).

11. Nadere informatie over Van Rappard in G.R. Zondergeld, 'Rappard, Ernst Herman ridder van (1899-1953)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland*. URL: http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn6/rappard [12-11-2013] (geraadpleegd 5 april 2018) en in P.J. Schultheiss, *Niet volgens het boekje: over drie Nederlandse edellieden die in de periode 1930-1945 kozen voor het nationaal-socialisme*. Bachelorscriptie Universiteit van Utrecht, 2014.

12. Nadere informatie over De Joode in Erik Schaap, 'Oostzaner Albert de Joode: pionier van het nazisme'. URL: http://www.meitotmei.nl/oostzaner-albert-de-joode-pionier-van-het-nazisme/ (geraadpleegd 5 april 2018). Ik dank Alex Geelhoed voor het mij ter beschikking stellen van zijn documentatie over Albert de Joode, zonder welke ik vele biografische feiten niet had kunnen toevoegen.

Bertus Smit, Berlijn, vermoedelijk voorjaar 1933

Albert de Joode, vermoedelijk 1935

Ernst Herman van Rappard, vermoedelijk 1943-1944

werd bestreden (trusts, banken, beurzen, groot-warenhuizen).[13] Het socialistische dagblad *Het Volk* analyseerde nauwgezet het programma van de NSNAP en concludeerde: 'De nieuwe groep, met de Duitsche eng verband houdend en met klinkende namen in de leiding, kon intusschen wel eens financieel sterker staan dan de tot dusver aanwezige onbeduidende groepjes. En aangezien geld de ziel is ook van de anti-semitische negotie, is oppassen de boodschap.'[14] Smit c.s. zullen zich gesterkt hebben gevoeld door deze regels, want zij toonden aan dat de NSNAP als nieuwe loot aan de fascistische boom serieus werd genomen. Dit sentiment zal enige dagen later zijn versterkt door het op de voorpagina van *Het Volk* geplaatste interview met Bertus Smit, die ruimschoots de gelegenheid kreeg zijn opvattingen onder de aandacht van de lezers van het dagblad te brengen: 'Vóór alles willen wij een beweging zijn, de partijvorming zal slechts dienen om ons kenbaar te maken en om ons te voeren tot het schoone doel: een hervorming van ons staatsbevel langs revolutionnairen, edoch niet buitenwettelijken weg...'.[15] In hoeverre de ironische toonzetting van het interview het positieve feit der persaandacht zal hebben gefrustreerd, is niet duidelijk.

Zoals vrijwel alle fascistische en nationaalsocialistische partijen en bewegingen in Nederland tussen 1923 en 1940, viel ook de NSNAP ten prooi aan tweedracht en scheuring. De snelheid waarmee dit gebeurde, was echter zó groot, dat zelfs binnen de verzameling van vergelijkbare politieke organisaties de NSNAP een uitzondering bleek. Op 16 januari 1932, op de dag af één maand na de oprichting van de NSNAP, confereerden de NSNAP'ers te Den Haag, waarbij Albert de Joode namens de (kennelijk snel in het leven geroepen) Amsterdamse afdeling betoogde dat niet de toevallige initiatiefnemers de leiding der partij behoorden te hebben, maar dat de partij haar eigen leiding zou behoren aan te wijzen. De leider zou op natuurlijke wijze vanzelf naar boven komen, zo meende De Joode. Adalbert Smit was het vanzelfsprekend niet eens met deze stelling en hij meende als initiator en oprichter zelf de positie van leider te mogen behouden.[16] Medio februari werd te Den Haag een 'partijraadsvergadering' gehouden waar het conflict ten aanzien van de leiderschapskwestie aan de oppervlakte kwam. Van Rappard bleek zich aan de zijde van De Joode geschaard te hebben en eerstgenoemde nam in een ingezonden stuk in de dagbladpers afstand van Smit.[17] Daarop royeerde Smit Van Rappard en enige medestanders als leden van de NSNAP. Vervolgens gaf Albert de Joode namens de afdeling Amsterdam aan het hier niet mee eens te zijn. Hij stelde zich aan de kant van de geroyeerden, waarmee de eerste scheuring in de NSNAP een feit was.[18]

Op 11 maart 1932 werd in Den Haag een openbare vergadering van de NSNAP georganiseerd, met Adalbert Smit en Dirk Forma als sprekers.[19] Hun persorgaan heette *Het Hakenkruis*. Een aantal

---

13. *Het Vaderland* van 17 december 1931.

14. *Het Volk* van 30 december 1931.

15. *Het Volk* van 2 januari 1932.

16. *De Tijd* van 26 februari 1932.

17. *Het Vaderland* van 24 februari 1932.

18. *Algemeen Handelsblad* van 26 februari 1932.

19. *Haagsche Courant* van 9 maart 1932.

weken later meldt *Het Vaderland* dat het landelijk partijbureau van de NSNAP zal worden gevestigd te Amsterdam. Het persorgaan zal *De Nationaal-Socialist* heten.[20] Geconcludeerd kan worden dat er vanaf maart 1932 in elk geval twee NSNAP'en actief zijn: eentje van Smit en eentje van De Joode. De NSNAP van De Joode werd op 27 februari 1932 in het leven geroepen.[21] Men besloot tijdens die vergadering de functie van algemeen leider onvervuld te laten. Albert de Joode zat echter zowel in het landelijk bestuur als in het partijbestuur en daarnaast was hij voorzitter van de Amsterdamse afdeling, zodat kan worden geconcludeerd dat hij *de facto* als algemeen leider fungeerde.[22]

Smit zweerde met zijn NSNAP in april 1932 het antisemitisme net zo gemakkelijk af als hij het in december 1931 had omarmd.[23] Die ommezwaai blijkt tevens de zwanenzang van Smit te zijn geweest, want nog voor april 1932 ten einde liep, liet hij via een bericht aan de pers weten dat hij sinds 27 april 1932 niet langer de leiding had van de NSNAP.[24] In hetzelfde artikel wordt er melding van gemaakt dat Albert de Joode vanuit Amsterdam de leiding der NSNAP op zich heeft genomen. Het eerste wat De Joode als leider van de NSNAP deed, was het verzenden van een gelukstelegram aan Adolf Hitler, waarin De Joode hem feliciteerde met de recentelijk behaalde verkiezingswinst.[25] Achtergrond van Smits terugtreden blijkt te zijn geweest dat hij ook de laatste getrouwen op zodanige wijze van zich vervreemd had, dat zij hun toevlucht zochten bij de NSNAP van De Joode.[26]

De verwarring was daarmee echter niet beëindigd. Een dag later meldde *Het Vaderland* dat Adalbert Smit een nieuwe partij had opgericht: de Nationaal-Socialistische Partij in Nederland.[27] De redenen die hij verstrekte zijn: allereerst is het Duitse nationaalsocialisme niet ongewijzigd toepasbaar in de Nederlandse omstandigheden, vervolgens is het eerder bepleite antisemitisme onrechtvaardig jegens de Nederlandse Joden, die immers een totaal andere positie in Nederland bekleden dan de Joden in Duitsland en tot slot omdat de veelvoud aan fascistische en nationaalsocialistische politieke bewegingen verwarrend zou werken voor de Nederlandse kiezer. Met deze nieuwe partij beoogde Smit te komen tot samenbundeling van krachten in het zozeer versplinterde fascistische politieke veld. Het valt te betwijfelen of de contemporaine lezer ook

---

20. *Het Vaderland* van 27 maart 1932.

21. *Het Vaderland* van 1 maart 1932.

22. Vermeldenswaard is de rol die ir. H.J. van Houten in deze NSNAP speelde. Hij bleek secretaris van de Haagse afdeling te zijn, maar vermoedelijk fungeerde hij daar als spion van Mussert en diens NSB. Van Houten was namelijk een der allereerste leden van Musserts NSB. Hij had het stamboeknummer 5, hetgeen inhoudt dat hij, na Mussert en diens tweede man Cornelis van Geelkerken, de vijfde persoon was die zich in december 1931 of in januari 1932 bij de NSB had aangesloten.

23. *Haagsche Courant* van 19 april 1932 en *De Maasbode* van 20 april 1932.

24. *Het Vaderland* van 28 april 1932.

25. *Het Volk* van 28 april 1932.

26. *Het Vaderland* van 28 april 1932.

27. *Het Vaderland* van 29 april 1932.

maar iets zal hebben gesnapt van al deze overwegingen van Adalbert Smit, die met zijn betoog aangaf even gemakkelijk van ideologische opvatting te veranderen als van briefpapier.

De verdere lotgevallen van de drie hoofdrolspelers laten zich snel vertellen. Smit toonde zich in de tweede helft van de jaren dertig een fervent tegenstander van Hitler, hetgeen ervoor zorgde dat hij na de Duitse inval werd gearresteerd en ter dood werd veroordeeld, maar desondanks uiteindelijk werd vrijgelaten. Hij bracht de rest van de oorlog door als scharrelaar en belandde in diverse concentratiekampen. Na de oorlog zwoer hij het politieke activisme af. Hij was een opportunistische windvaan die zijn eigen leiderschaps- en organisatiekwaliteiten voortdurend overschatte.

De Joode doopte zijn NSNAP al snel om in Nationaal-Socialistische Partij en deed zonder succes mee met de Tweede-Kamerverkiezingen van 1933 en met de verkiezingen in 1935 voor de Amsterdamse gemeenteraad. Daarna verdiende hij zijn brood als administrateur van een Amsterdams reisbureau en als magazijnmeester in aan Amsterdamse fabriek. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd hij lid van Musserts NSB, maar hij werd daar na enige tijd geroyeerd omdat hij zijn contributie niet betaalde. Na de Tweede Wereldoorlog werd hij veroordeeld tot een geldboete wegens politieke activiteiten. De Joode was in zijn politieke activiteiten een weinig standvastige en onbekwame opportunist.

Van Rappard leidde in de jaren dertig zijn NSNAP op een pad richting volledige aansluiting bij Hitler-Duitsland. Wegens een gebrek aan succes en een voortdurend dalend ledental hief hij zijn NSNAP in 1939 op. Na de Duitse inval ging hij met forse financiële steun van de bezetter over tot heroprichting van zijn partij. Met zijn nieuwe NSNAP streefde hij naar 'de wederbewustwording van het Duitsche bloed der Nederlanders en van de volkseenheid van Nederlanders en Rijksduitschers door het nationaal-socialisme'. In maart 1941 trad hij toe tot de Waffen-SS. In december van dat jaar hief hij, na Duitse opdracht daartoe, zijn NSNAP op. Na zijn arrestatie in mei 1945 werd Van Rappard in hoger beroep (1950) veroordeeld tot een in levenslange gevangenisstraf. Als verzachtende omstandigheid werd door de Raad aangevoerd dat Van Rappard 'een van iedere practische zin gespeende idealist' was. Hij overleed begin 1953 op 52-jarige leeftijd aan een hersenbloeding in het Centrale Ziekenhuis voor het Gevangeniswezen te Vught. Van Rappard was een verblind idealist, ten enen male ongeschikt voor de partijpolitieke activiteiten van alledag.

Nadat Anton Mussert op 14 december 1931 de Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland, kortweg NSB, oprichtte, stelde hij vanaf het begin alles in het werk om zijn NSB te behoeden voor alle in het voorgaande gememoreerde partijpolitieke en organisatorische problemen. Dat deed hij onder meer door het te doen voorkomen of hij zelf nooit enige betrokkenheid had gehad bij een van de vele fascistische politieke partijen die aan de NSB voorafgingen. Dit was niet geheel conform de waarheid, want in 1927 was hij toegetreden tot de rechts-autoritaire Nationale Unie.[28]

---

28. Robin te Slaa & Edwin Klijn, *De NSB. Ontstaan en opkomst van de Nationaal-Socialistische Beweging, 1931-1935* (Meppel 2009) 115. Sinclair is Hugo Sinclair de Rochemont, een van de oprichters van het Verbond van Actualisten.

Anton Mussert, leider van de Nationaal-Socialistische Beweging

Een jaar of wat later bleek hij lid te zijn van de Fascistenbond 'De Bezem'.[29] Ook trachtte Mussert afzijdig te blijven van al het gekonkel waarin de vele groepjes fascisten en nationaalsocialisten uitblonken, want waarom zou 'de landelijk bekende en gerespecteerde Mussert zijn reputatie te grabbel te gooien door zich in te laten met troebele figuren van het kaliber Sinclair en Haighton?'[30] Niet alleen ten behoeve van zijn publieke beeldvorming distantieerde Mussert zich van zijn voorgangers en concurrenten, ook deed hij dat omdat niet wenste dat zijn NSB zou ondergaan voordat zij goed en wel van start was gegaan – het lot van menige voorganger. Dat was er de reden van dat Mussert zijn geesteskind juridisch zodanig wilde inrichten dat hij nooit tegen zijn wil de volledige zeggenschap over de NSB zou kwijtraken. Hoogstwaarschijnlijk heeft hij zich hierbij laten adviseren door de jurist mr. A.J. van Vessem, die vanaf de oprichting van de NSB optrad als juridisch raadsman van Mussert. In november 1932, bijna een jaar nadat de NSB voor het eerst van zich had laten horen, werd zij voorzien van een juridisch kader. Het werd een stichting, een organisatievorm die geen leden kent en dus evenmin een jaarlijkse ledenvergadering als hoogste orgaan, waarin leden niet alleen kritiek op de voorzitter zouden kunnen leveren, maar zelfs het beleid van de vereniging wijzigen in een door Mussert ongewenste richting. De nieuw opgerichte stichting kende slechts één bestuurder, 'genaamd algemeen leider' en dat was natuurlijk Mussert zelf. Deze ene bestuurder hoefde aan niemand verantwoording af te leggen. Wel zou de bestuurder worden bijgestaan door een zogeheten 'Algemeene Raad', maar niet alleen werd deze Raad benoemd door de bestuurder Mussert, maar ook was statutair bepaald dat deze Raad slechts een adviserende functie zou hebben.[31] Samenvattend: het was Mussert, en Mussert alleen, die bepaalde wat de NSB zou doen. Er zijn in de loop der tijd pogingen in het werk gesteld om Mussert aan de kant te schuiven, maar mede vanwege de juridische structuur van de NSB hadden die pogingen geen enkele schijn van kans.[32] De gekozen organisatievorm van de NSB zorgde ervoor dat zij gevrijwaard bleef van het eeuwige gekrakeel, de ruzies, de schisma's en de splitsingen waar vrijwel alle andere fascistische en nationaalsocialistische partijen aan ten prooi vielen. Musserts opzet slaagde dus.

---

29. Archief Hugo Sinclair de Rochemont, BHIC-328, inv. nr. 18.

30. Te Slaa & Klijn, *De NSB*, 202.

31. Ibid., p. 169.

32. In 1937 trachtte Gerrit van Duyl Mussert van de troon te stoten en in 1943 probeerde Henk Feldmeyer hetzelfde.

III. Ná de Tweede Wereldoorlog

Kunnen er lessen worden getrokken uit de wederwaardigheden van de vooroorlogse dilettantistische politieke avonturiers en activisten? En zo ja, welke? Dilettanten in de politiek zijn een relatief alledaags verschijnsel. Voor een deel van het electoraat vervullen zij de functie van de hofnar, wiens eigengereide grollen en grappen de serieuze en professionele politiek van een ironisch contrapunt voorziet. Krachtiger geformuleerd: de dilettant zal het politieke establishment wel eens een lesje gaan leren. Dit sentiment kan in binnen- en buitenland worden waargenomen. In Nederland vervulde Boer Koekoek de rol van clown die met boerenwijsheden, gelardeerd met grappen en grollen de bestaande politiek de maat nam, Thierry Baudet van het Forum voor Democratie stelt zich voortdurend op als tegenhanger van 'het partijkartel' dat baantjes verdeelt en zodoende de macht in handen houdt. In de Verenigde Staten beloofde Donald Trump het moeras van het politieke establishment te zullen dempen. Hier toont zich het raakvlak tussen dilettant en populist. Sinds de invoering van het algemeen kiesrecht en de evenredige vertegenwoordiging, zo'n honderd jaar geleden, hebben mensen van allerlei allooi getracht zich een plek in de politiek te verwerven. Sommigen wekten de lachlust van hun tijdgenoten op, anderen slechts medelijden. Hier volgen, in chronologische volgorde, enkele van deze dilettanten en hun politieke partijen, waarbij niet naar volledigheid wordt gestreefd.

Boerenpartij[33]

De Boerenpartij van Hendrik Koekoek kan als de meest prominente naoorlogse protestpartij worden beschouwd. Zij begon eind jaren veertig als een pressiegroep die zich inzette voor beperking van de overheidsbemoeiingen met de landbouw. Pas zo'n tien jaar later werden de eerste politieke successen geboekt. Het was opvallend dat vanaf dat moment het electoraat van de Boerenpartij niet uitsluitend werd gevonden op het platteland. Met een stem op de Boerenpartij toonde men aan ontevreden te zijn over te sterke overheidsbemoeienis, teveel ambtenarij en te prominent aanwezig geacht socialisme. Tot aan het begin van de jaren tachtig bleef de Boerenpartij van Koekoek een aansprekend reservoir van ontevredenen, ondanks (of wellicht zelfs juist daarom) een evident onvermogen om een efficiënte partijorganisatie op te zetten. De politieke dilettant 'Boer Koekoek' baarde in de eerste jaren van zijn aanwezigheid in de Tweede Kamer opzien door zijn onconventionele en 'platte' stijl. Na het parlementaire debuut in 1963 ontstonden al snel spanningen over koers, organisatie en leiderschap van de partij. In 1965 royeerde Koekoek een aantal leden omdat deze zijn leiderschap aanvochten. Na het goede verkiezingsresultaat in 1966 volgden onthullingen over het oorlogsverleden van enkele partijleden. De kritiek op Koekoek laaide wederom op. Een aantal leden richtte daarop een actiecomité op, 'Noodraad' geheten. Deze raad had tot doel om de Boerenpartij van 'foute' elementen te zuiveren en de partijorganisatie te professionaliseren en democratiseren. Men wilde onder meer een geheel nieuw partijbestuur verkiezen. Koekoek, die zowel partijvoorzitter, Tweede Kamerfractievoorzitter als hoofdredacteur van het partijblad was, gaf geen gehoor aan deze wensen en zette op 11 oktober 1966 alle leden van de 'Noodraad' uit de partij. Op 21 juni 1968 herhaalde dit proces zich: Koekoek royeerde vier van de zeven leden van de Tweede Kamerfractie, wederom na kritiek op het gebrek

33. Zie: http://resources.huygens.knaw.nl/repertoriumkleinepolitiekepartijen/PartijDetail?Id=23 (geraadpleegd 12 mei 2014) en http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/bp/geschied (geraadpleegd 20 februari 2016).

Affiche van de Boerenpartij voor de Kamerverkiezingen van 1963

aan inspraak en organisatie in de partij. Ook in de jaren zeventig bleef de Boerenpartij toneel van onderling gekrakeel en afsplitsingen. Steeds opnieuw was Koekoek middelpunt van de controverses. In 1977 scheidde een deel van de partij zich af nadat Koekoek had geweigerd tegemoet te komen aan hun wens om de partijorganisatie op een meer democratische en professionele leest te schoeien.

Terugkijkend kan worden geconcludeerd dat Koekoek er niet in is geslaagd zijn partij zich te laten ontwikkelen tot een stabiele factor in de Nederlandse politiek. Wel slaagde hij erin gedurende het bestaan van de Boerenpartij alle macht in handen te houden, maar dit bleek geen garantie voor een succesvol parlementair bestaan. Zijn dilettantisme weerhield hem van een permanente invloed op het overheidsbeleid.

Centrumpartij/CP'86/Centrumdemocraten[34]

De jaren tachtig en negentig kenden de opkomst en ondergang van de Centrumpartij (in 1986 werd de Centrumpartij failliet verklaard, waarna de partij zich CP'86 ging noemen) en de Centrumdemocraten. Janmaat is gedurende vrijwel die gehele periode de (niet altijd) onbetwiste leider ervan geweest. De geschiedenis van deze politieke stroming werd onder meer gekenmerkt door een vrijwel continue strijd om de macht en om de ideologische uitgangspunten. Bij voortduring was er ruzie, onenigheid, splitsing, afgewisseld met allerlei halfhartige pogingen om weer tot eendrachtige samenwerking te komen. Janmaat bleef dan wel de leider, die dankzij zijn amateuristische en dilettantistische geklungel mede debet was aan de voortdurende onrust in zijn partij. Ongetwijfeld is ook de rol van de overheid van invloed geweest: Janmaat en zijn partij werden op de voet gevolgd en zij moesten het hoofd bieden aan regelmatige vervolging door het Openbaar Ministerie, aan structurele tegenwerking door collega-parlementariërs en aan een vrijwel unanieme negatieve berichtgeving in de pers, om nog maar te zwijgen over de actieve anti-opstelling van diverse linkse actiegroepen. Hoe dan ook, Janmaat is er nimmer in geslaagd zijn partij tot één omvattende beweging voor extreemrechts te maken.

Ouderenpartijen[35]

Vanaf het eind van de jaren tachtig van de twintigste eeuw ontstonden belangenpartijen voor ouderen. In een tijdsverloop van zo'n 25 jaar ontstonden meer dan tien partijen, waarvan sommige eendagsvliegen en andere die blijk gaven van een langere adem. In alfabetische volgorde een vermoedelijk niet compleet overzicht: 50Plus, Algemeen Ouderen Verbond, Algemene Senioren Partij, Nieuw Solidair Ouderenverbond, Ouderen Politiek Actief, Ouderen Unie 55+, Ouderenunie, Politieke Partij voor Ouderen, Politieke Unie 55+, Verenigde Senioren Partij, Senioren 2000 en Unie 55+. Deze partijen vertoonden – zeker in hun beginjaren – gedragingen die vergelijkbaar zijn met wat kan worden waargenomen bij het merendeel van de fascistische partijen in de jaren 1925-1935. Het aantal royementen en schorsingen is nauwelijks te tellen. Dit kan worden geweten aan de groeistuipen die nu eenmaal behoren bij politieke nieuwkomers, maar het dilettantisme van de bestuurders (naast dat van een groot aantal assertieve leden) zal zeker een rol hebben gespeeld.

---

34. Zie resp. http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/cp en http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/cd (geraadpleegd 20 februari 2016).

35. Nadere informatie over de in deze alinea genoemde politieke partijen is te vinden op http://dnpp.nl/.

Omslag van de Statuten van de Centrumpartij, 1980

Lijst Pim Fortuyn[36]
Ook Fortuyn was een dilettant in de politiek. Doordat hij vermoord werd, heeft hij nooit de kans gehad aan te tonen dat hij het in zich had een bekwaam politicus of bestuurder te worden. Ook is niet duidelijk of hij stappen had gezet om te voorkomen wat vrijwel iedere nieuwe politieke partij in Nederland overkomt: ruzie, scheiding der geesten en splitsing. In elk geval was dát exact wat er gebeurde na Fortuyns dood. In de jaren van het bestaan van de Lijst Pim Fortuyn (LPF), tussen 2002 en 2008, is het aantal ruzies, schorsingen, schisma's, uittredingen, splitsingen, relletjes en opstootjes indrukwekkend. (Kandidaat-)Kamerleden raakten in opspraak, dubieuze financiële transacties van bestuurders werden in de pers uitgebreid belicht, direct na Fortuyns dood werd het partijleiderschap onderwerp van openlijke ruzie, er ontstond allerlei gedoe rondom beoogde en al benoemde staatssecretarissen, al snel na de Tweede-Kamerverkiezingen van 2002 belandde de LPF in een diepe crisis vanwege het gebrekkige functioneren van de partijorganisatie, er ontstond vervolgens ruzie tussen het partijbestuur en de Kamerfractie nadat bekend was geworden dat er mogelijk invloed werd uitgeoefend door voormalige leden van de extreemrechtse Centrumpartij, er ontstond strijd over het fractievoorzitterschap en het politiek leiderschap, uitgetreden Kamerleden richtte nieuwe politieke partijen op, een vertrokken LPF-minister richtte eveneens een nieuwe politieke partij op, Statenleden splitsten zich af en gingen als 'onafhankelijken' verder en de Statenfractie-Friesland maakte zich los van de LPF. In totaal viel de Kamerfractie van de LPF in een tijdsbestek van vier jaar maar liefst zes maal ten prooi aan afsplitsing – een record in de Nederlandse parlementaire geschiedenis. Fortuyn kan beschouwd worden als de laatste in de rij van wie de politieke partij ten prooi viel aan wanorde en schisma.

Partij voor de Vrijheid[37]
Uit de wederwaardigheden van Geert Wilders, volgend op zijn verlaten van de VVD-fractie in 2004, kan worden opgemaakt dat hij bij het oprichten van zijn eigen partij alle moeite heeft gedaan om te voorkomen dat met zijn nieuwe partij zou gebeuren wat in de voorgaande alinea's is beschreven. Op 2 september 2004 verliet Wilders de VVD-fractie en ging hij verder als 'Groep-Wilders'. Op 20 november van dat jaar riep hij de Stichting Groep Wilders in het leven, met fondsenwerving als doel. Deze stichting had slechts één lid: Geert Wilders zelf. Op 30 maart 2005 richtten Geert Wilders en de Stichting Groep Wilders gezamenlijk een vereniging op, Partij voor de Vrijheid (PVV) geheten. Direct na de oprichting werd een ledenstop afgekondigd. In juridisch opzicht heeft de PVV daarmee slechts één lid: Geert Wilders. Van een principiële keuze voor dit partijmodel was aanvankelijk geen sprake, Wilders trachtte 'LPF-toestanden' te voorkomen. Afsplitsingen van zijn Kamerfractie heeft Wilders niet kunnen voorkomen met de gekozen juridische constructie (er hebben zich in de periode 2012-2017 zeven Kamerleden afgesplitst) en evenmin heeft hij talloze opstanden kunnen voorkomen (zo ontstonden in de Limburgse PVV-afdeling diverse problemen, evenals in de afdeling Almere en Wilders zelf werd enkele keren strafrechtelijk vervolgd). Wat hij wél bereikt heeft, is dat zijn PVV nimmer ten prooi is gevallen aan desintegratie door

---

36. Informatie uit: http://dnpp.nl/dnpp/pp/lpf/jaarboek (geraadpleegd 17 mei 2018) en uit http://dnpp.nl/dnpp/content/partijafsplitsingen-de-tweede-kamer-vanaf-1946 (geraadpleegd 17 mei 2018).

37. https://www.montesquieu-instituut.nl/id/vj5eflkxm6yg/een_unieke_partij_de_organisatie_van_de (geraadpleegd 18 mei 2018)

opstandelingen van binnenuit, dat het beleid van de PVV (immers slechts door hem bepaald) nooit ter discussie heeft kunnen staan. Wilders was en is de onbetwiste en enige leider van de PVV. Hij bestuurt zijn partij op een strakke wijze, die geen ruimte laat voor afwijkende meningen. Daarmee is Wilders de eerste geweest die te kennen heeft gegeven lering te hebben getrokken uit het verleden en die dat vervolgens succesvol in praktijk heeft gebracht.

Forum voor Democratie[38]

Forum voor Democratie (FvD) werd oorspronkelijk opgezet als denktank, maar in september 2016 werd zij omgezet in een politieke partij. Bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 2017 behaalde FvD twee zetels, die werden ingenomen door de leider van de partij, Thierry Baudet en door de landelijk bekende advocaat Theo Hiddema. Baudet was een nieuwkomer in de politiek en hij poogde naar eigen zeggen de democratie te willen vernieuwen. De juridische organisatievorm van FvD is klassiek te noemen: een partij met leden. Deze partij groeide snel in ledental, 750 in oktober 2016 naar 2000 in januari 2017 en naar bijna 23.000 in januari 2018. De organisatie wordt centraal en strak geleid: het partijbestuur selecteert kandidaten voor verkiezingen op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau. Provinciale en lokale afdelingen (voor zover aanwezig) fungeren als 'informele overlegplatforms' zonder besluitvormende bevoegdheden. Eind 2017 ontstonden er interne strubbelingen in de snel groeiende partij. Diverse prominente leden uitten hun ongenoegen over het vermeende gebrek aan interne democratie. Dit leidde in februari 2018 tot het royement van enkele prominente en kritische partijleden. In de weken daarna volgden meer royementen. Zo bleek al vrij snel na de oprichting van de partij dat de risico's van een vereniging met stemgerechtigde leden snel en effectief te lijf werden gegaan door met harde hand van boven af in te grijpen om zodoende de eenheid van de partij en haar beleid te garanderen. In hoeverre deze werkwijze ook in de toekomst van deze jonge partij een probaat middel voor succes blijkt te zijn, zal moeten worden afgewacht.

38. http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/fvd/geschied (geraadpleegd 18 mei 2018) en https://www.montesquieu-instituut.nl/id/vka0ih3iyavi/nieuw_met_stip_3_forum_voor_democratie (geraadpleegd 18 mei 2018).

IV. Conclusie

Het is gebleken dat politiek dilettantisme van de leiding veel politieke partijen van een succesvolle toekomst heeft beroofd. Toen Anton Mussert in het najaar van 1932 zijn partij een juridisch kader gaf, bleek dat hij lering had getrokken uit de wederwaardigheden van de vóór hem op het politieke toneel verschenen nieuwkomers. Hij koos niet voor de juridische vorm van een vereniging, maar voor een stichting met een eenhoofdig bestuur: hij zelf. Problemen in zijn partij voorkwam hij ermee niet, maar een vroegtijdig einde door gekrakeel, interne partijtwisten en splitsing wél.

Nieuwkomers ná 1945 hebben op verschillende manieren getracht de eenheid in hun partij te bewaren; de een (Hendrik Koekoek) slaagde daar beter in dan de ander (Hans Janmaat), terwijl weer anderen daar in het geheel niet in zijn geslaagd (de verzamelde belangenpartijen voor ouderen, de LPF). Baudet bestuurt zijn partij succesvol met harde hand. De eerste die er blijk van gaf het verleden te kennen en ervan te willen leren, was Geert Wilders. Hij richtte zijn Partij voor de Vrijheid op dezelfde manier in als Mussert zijn NSB zeventig jaar eerder had ingericht.